

Milan Uzelac

ČEMU ESTETIKA DANAS?¹

D-lui C. Haranguș

Sve više živimo u uverenju kako nema ničeg što se ne bi dalo dovesti u pitanje. Krivica za takvo stanje stvari ponajpre se pripisuje filozofima, koji živeći u večitoj zapitanosti sve dovode u pitanje pa i mogućnost postavljanja samog pitanja. Pitanje o pitanju, tako postaje najveće pitanje. Sumnja nam se uvlači pod kožu kao jesenja izmaglica u pusti seoski predeo. Sve što postoji i sve što bi makar malo moglo da postoji nalazi se pod velikim znakom pitanja. Ako ova zapitanost ima poreklo u dubokim osnovama bića, onda je metafizička problematika ono što sve nas i danas povezuje. Neće nas iznenaditi ni činjenica da mnogi od ranije rešenih problema, sada nam ponovo postaju teme dana, ali u drugom kontekstu i sa posve novim i nepoznatim perspektivama.

Svi, od ranije poznati pojmovi, izgubiše davno svoju samorazumljivost mada i dalje temeljni pojmovi nastavljaju da svojom igrom oblikuju ljudski opstanak. U igri tematskih i operativnih pojmova živi i savremena filozofska misao. Ako je sve manje onih koji se neposredno obraćaju filozofiji, sve više je pokušaja da se posrednim putem, tumačenjem smisla

¹Predavanje održano 23. novembra 2006. na Univerzitetu Tibiscus u Temišvaru (Rumunija).

egzistencije najviših kulturnih tvorevina, dospe do biti odgovora o prirodi smisla ljudskog postojanja.

A tamo gde sve manje pomaže nauka, upletena u lavirintne mreže satkane od nedokazivosti i dokaza, tamo u prvi plan istupa umetnost sa svojim delima koja, između kulta i tajne, sve više traže oslonac u teorijama što ih nudi savremena kosmologija². Ali, da bismo došli u situaciju da naslutimo odgovor, moramo, prethodno, pravilno postaviti pitanje da bismo makar u nagoveštaju navestili jedan od mogućih odgovora na pitanje smisla estetike u našem vremenu, ali uz prethodni pokušaj definisanja stanja umetnosti i mesta umetnika u svetu koji uveliko više nije naš.

1. Stanje umetnosti

Pitanja o prirodi, unutrašnjim svojstvima, pojavnim oblicima i političkoj dimenziji savremene kao i svekolike umetnosti, danas malo ko postavlja, jer sve je manje onih koji se mogu razabrati u mnoštvu izazova i lažnih puteva što vode iz lavirinta koji se zove *savremeni svet*; ako se neko i odluči da umetničku problematiku izabere za temu svog permanentnog interesovanja, onda je uzrok tome i dalje, daleko više teorijske, no praktične prirode i to pitanje danas sve više postavljaju teoretičari no sami umetnici.

²² Videti moje knjige: *Kosmologija umetnosti*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1995; *Postklasična estetika*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac '2004; ²2006.

U isto vreme, umetnici su ovog časa daleko više opsednuti svojim fizičkim opstankom no teorijskim pitanjima koja se tiču njihove umetničke prakse; zato je teoretičarima prividno, ali samo prividno, lakše da o tome nešto kažu, i to samo stoga što žive u iluziji da im je egzistencija obezbeđena već samim tim što im se teoretisanje o umetnosti preporučuje kao dugoročni projekt.

To apsurdno stanje stvari traje već decenijama. Umetnici umiru od iscrpljenosti, umiru u nemogućnosti da svoja dela dovrše ili realizuju, umiru od neishranjenosti ili nedostatka svežeg vazduha, a za to vreme oni što bi morali biti samo njihova istinska "posluga", divljaju u samopotvrđivanju sopstvenog *egoa* time što za umetnost proglašuju ono što nije umetnost, time što za projekte proglašavaju ono što nije projekt, a sve zarad toga da bi profitirali na pojmu umetnosti i opravdali sopstveno postojanje. Savremeni teoretičari umetnosti ne da više ne znaju šta da kažu o umetnosti, već daleko manje su sposobni da odgovore na pitanje zašto se tom problematikom uopšte bave; ranija ubeđenost o važnosti bavljenja teorijskim, fundamentalnim disciplinama, ozbiljno je uzdrmana u poslednjoj deceniji, i to ne samo od onih koji su o tome i imali šta bitno da kažu, već ponajviše od onih koji se u to ništa ne razumeju ali sebe smatraju pozvanima da o svemu nešto kažu – pa makar to bila i umetnost.

U času kad je laž postala najviša istina, a simulacija stvarnosti – jedina stvarnost, pitanje smisla i opravdanja umetnosti ima svoje duboko opravdanje. Nikome nije jasno zašto umetnost uopšte

postoji. Ona je odavno izvrgnuta ruglu, obesmišljavana od svakog ko bi došao u situaciju da javno nešto o njoj kaže. Postojanje umetnosti ne samo da je nerazjašnjiv problem, već je paradoks najvišeg ranga. S jedne strane, stoje umetnici, koji se po cenu života bave umetnošću i ističu nju kao najviši smisao svoje egzistencije; s druge strane, postoje oni kojima se umetnost čini nečim nevažnim i beskorisnim, balastom kojeg se društvo što pre u ime najvišeg pragmatizma mora otarasiti. Čemu umetnost, ako nam ne uvećava kapital i akcije? Čemu umetnost ako nas ideološki ne može učvrstiti u vrhovima vlasti? Čemu umetnost ako posle nas nema ničeg i nikog ko će nas se setiti u vremenu budućem?

Nastupilo je vreme za koje ranije epohe nisu znale: vreme koje je *apsolutno sada* a za kojim više ne dolazi ništa.

Suočeni sa takvim stanjem stvari, umetnici više nisu u mogućnosti da reaguju na adekvatan način, budući da *adekvatnost* uvek podrazumeva neku drugu stranu, a ovde se radi, ne o nečem apsolutno novom, no, o nečem što je do te mere radikalno izmenjeno, da više ne poseduje sopstvenu osnovu, budući da se ona u svakom trenutku menja, pa, ne da nema druge strane, nego nema više ni «sopstvene» strane.

Ovo je potpuno razumljivo ako imamo u vidu da je svet postao jedan veliki nekontrolisani virus koji se više ne zadovoljava time da može egzistirati u nekom od svojih kristalnih oblika, već, postajući i sam senzualan, počinje da nalazi zadovoljstvo u neprestanim mutacijama; kako zadovoljstvo povlači za

sobom uvek novo i sve veće zadovoljstvo, taj virus postaje ne samo *ekstazičan* već i *egzitan* jer svoj izlaz vidi u uništenju svega što se u prethodnim epohama shvatalo kao kulturna i civilizacijska vrednost.

Svima je jasno da umetnost u takvoj situaciji postaje izlišna, a umetnici beskorisna, maligna bića koja se iz društvenog tkiva najefikasnije udaljavaju ekonomskim sredstvima. To je i ključni razlog što se onima retkima od njih, a kojima je stalo do stvari umetnosti, današnja situacija čini alarmantnom. Razume se, nikakav alarm tu neće zaječati ili zasvirati iz prostog razloga što za takve uređaje u sferi umetnosti nisu predviđeni normativi primene, ali ni sredstava kojima bi se ista mogla obezbediti. Smišljena antikulturna i antiobrazovna politika vođena kroz resore zadužene za umetnost i obrazovanje, sve napore retkih entuzijasta da se umetnost spase, iz temelja osmišljava, a svoje sopstveno kancerozno "zalaganje za umetnost i kulturu" proglašava za jedinu alternativu i tako neumitno sve što je još životno dovodi do prevremenog kraja. A koja je to jedina alternativa, ako sama nema sebi alternativu?

1.1. Umetničko delo kao izraz paradoksa umetnosti

Paradoksalnost umetničkog stvaranja u ranijim epohama i nije izbijala u prvi plan sve do časa dok se umetničko stvaranje određivalo kao umeće i kao

zanatska veština. Tek u novo doba ta paradoksalna priroda umetničkog izbija u prvi plan i možda je najbolje formulisana u prvoj rečenici Hajdelberške estetike³ Đerđa Lukača: *Umetnička dela postoje - kako su ona moguća?* Tek tu se postavlja pitanje heterološke prirode umetničkog dela: kako umetničko delo nastaje iz *drugog*.

Posledica toga je da i danas postoji zapitanost nad prirodom umetnosti i umetničkog dela; bez obzira na to što je svima odavno jasno da odgovor na pitanje: *šta je umetničko delo?* leži u samim umetničkim delima – odnosno, u onome što su određene grupe umetnika i kritičara proglasile za umetnička dela, - sâmo pitanje umetnosti, ostaje pitanje nad pitanjima, ostaje pitanje o razlogu bez razloga, pitanje koje možda i nema budućnost (koju nema niko od nas i niko od onih koji su uzgajani na veri, nadi i ljubavi), ali to ne znači da ono noseći u sebi za nas nerazrešiv metafizički paradoks nema i malo topline koja se osećala još uvek u vreme apostola Pavla.

Tvorevine nastale u vreme praistorije sasvim su druge vrste no dela kojima su ispunjeni muzeji i savremene galerije. Drugačije su kako po svom unutrašnjem izrazu, po poruci koju nose u sebi, tako i po razlozima koji su uzrokovali njihovo postojanje. Te tvorevine teško da su "dela" u savremenom smislu, a još manje umetnička dela; još manje to su umetnička dela koja bi u sebi imala nešto od našeg duha, a da paradoks bude veći – to su i najveća umetnička dela

³ Lukač, Đ.: *Hajdelberška estetika I*, NIP Mladost, Beograd 1977, str. 3.

koja istorija do danas poznaje. Zašto je nešto na početku tako sudbonosno odredilo svoj kraj, zašto ga je tako proročki predvidelo, da ga je u svom materijalnom otelotvorenju neprevaziđivo prevazišlo – to je drugi veliki paradoks što sledi iz prirode umetnosti.

Jasno je: ovako nešto reći - moguće je; ali ne na početku istorije umetnosti, već u času kad je ona uveliko došla do svoga kraja. Ako je i tako, imamo li pravo da govorimo o kraju umetnosti? Nije li tu zapravo reč samo o kraju određenog umetničkog stila, a ne umetnosti kao umetnosti?

Danas će se svaki iole obrazovani filozof odmah pozvati na Hegelov stav s početka njegovih predavanja o estetici, o tome, kako umetnost više nije odlučujuća za naš opstanak. Ali, on mora imati u vidu i reči Martina Heideggera iz Pogovora spisu *Izvor umetničkog dela* da "odluka o tom Hegelovom stavu još nije doneta"⁴.

Isto tako, već u ranijim epohama evropske istorije bilo je poznato da su njihovi učesnici vreme merili: od sebe - "unazad". Tako su se i formirale sve dosadašnje "hronologije" vremena. Biće da nam je svima vreme Renesanse došlo glave. Tu je došlo do mnoštva dalekosežnih obrta, i ako se njima doda samo mali deo onog što je nastalo kasnije – tada smo tu gde jesmo.

⁴ Heidegger, M.: *Izvor umetničkog dela*, u zborniku: *Nova filozofija umjetnosti*, priredio D. Pejović, Matica hrvatska, Zagreb 1972, str. 487.

Umetnici su oduvek hteli - ne mnogo, nego sve. To je opravdivo, i to je ljudski. U ljudskoj prirodi je da se hoće više od onog što se može; ko ide ispod tog zahteva, taj ne stiže daleko; to su shvatili svi pravi umetnici. I nije bitno da li je neko "dobitnik" ili "gubitnik", jer, i pobeda i poraz samo su iluzija. Ono osnovno, sastoji se u nečem drugom, u osnovi i pobede i poraza, u nastojanju da se načini *nešto*, da se stvori nešto što je i bitno i odlučujuće u oblasti koja je od boga data ali i od boga kontrolisana.

Naša znanja o umetnosti zasnivaju se na iskustvu koje se svakodnevno menja i proširuje; istovremeno, znanja koja imamo o umetnosti rezultat su viševjekovnih pokušaja da se odgovori na pitanje: *šta je umetnost?* Ovo pak, pitanje dolazi iz duhovne sfere oblikovane umetničkim delima.

1.2. Uloga estetičara

Da bi se razumela umetnost, da bi se dokučile namere umetnika, da bi se umetnička dela približila sve ravnodušnjoj publici čiji je obrazovni nivo opadao obrnuto proporcionalno s povlačenjem najviših društvenih slojeva s mesta merodavnih sudija, sredinom XVIII stolaća pojavila se umetnička kritika. Pojavio se poseban sloj, sloj umetničkih pritičara koji su kao svoj osnovni zadatak videli tumačenje umetničkih dela i njihovo približavanje intelektualno krajnje disperznoj publici.

U isto vreme pojavila se i estetika kao filozofska disciplina a s ambicijom da bude filozofija umetnosti

(Hegel). Nakon dva stoleća stvari su se bitno izmenile. Došli smo u situaciju da postavimo kritično pitanje: *Ima li estetika danas još ikakvog smisla, odnosno: Čemu estetika danas?*

Mislim da nema ni prečeg ni važnijeg pitanja od ovog, i to upravo danas kada se i na umetnost i na filozofiju gleda kao na nešto što pripada prošlosti. Nesporno je da postoje oni što sebe još uvek nazivaju umetnicima, nesporno je da se stvaraju dela pod nazivom «umetnička», nesporno je da ima i onih koji u tim «umetničkim delima» nalaze nešto je više od onog što se može naći u običnim upotrebnim predmetima, nesporno je da umetnička dela i danas u sebi nose deo tajne deleći je sa onima koji su ta dela stvorili.

Koliko god se nad umetnost nadneli gradonosni oblaci, koliko god se umetnici izvrgavaju osporavanju, a njihova dela podsmehu ili preziru, koliko god se obični ljudi, neskloni umovanju, trudili da prezir ka umetnosti izdignu do najvišeg načela (pretvarajući svet u amorfnu smešu sivih osećanja) – toliko se, i još u većoj meri, umetnost pokazuje kao nešto što istrajava, kao nešto što svoj život duguje čudu, kao nešto dovoljno samome sebi.

Umetnici, kao i oni koji sebe tako nazivaju, ne mogu se oteti ubeđenju da su učesnici u velikoj, možda poslednjoj igri koju današnji svet igra sa samim sobom. Stvaranjem umetničkih dela oni stvaraju u svetu svet, a u ovom, još jedan svet. Osećaju da se danas događa nešto, nikad dosad iskušeno tokom čitave ljudske istorije koja se sve više pokazuje kao istorija nesporazuma nastalog između tvorca i

njegovih namera. Osećaju da za to što im struji kroz nerve i napinje vene ne postoje ni reči, ni pojmovi, ni slike.

U takvim trenucima umetnici su najranjiviji, najnesigurniji. U takvim trenucima oni su spremni da se povere drugima, a i da čuju druge. Ti drugi jesu njihovi čitaoci, slušaoci, gledaoci – svi oni koji nastoje da u svet unesu razumevanje njegovih osnovnih elemenata. Među njima, mada retki, nalaze se i filozofi kojima je umetnost ništa više no puki teorijski problem.

Nažalost, i danas, još uvek ima i takvih filozofa koji su, posvetivši se esteticima, sve više skloni tome da svu problematiku umetnosti misle i izražavaju tradicionalnim sredstvima i na tradicionalan način, živeći u dubokom uverenju da otkrivaju nešto novo te da su tako neposredni učesnici savremenosti; tek mali broj estetičara svestan je dubokih promena do kojih je došlo u poslednjih nekoliko decenija, ali i toga da se ne samo umetnost nego i svet mora misliti na novi način, iznova promišljenim pojmovima.

Upravo zato, danas estetičar može biti samo onaj ko pitanje umetnosti vidi kao svoj najviši zadatak, kao zadatak sopstvene egzistencije; međutim, nespornost ugroženosti naše egzistencije - nije tema ovog kratkog izlaganja. Svi mi igračke smo u rukama kosmičkih moći koje su stari Grci videli oličene u bogovima i boginjama što igrahu se oko Troje. Ako tu ipak ima neke razlike, onda se ona ogleda u tome što igra, koju mi danas igramo, jeste

globalna, ali i poslednja, budući da je vremenom ograničena jer priroda nije beskrajno strpljiva.

Zadatak estetičara nije više u tome da prebira po temama koje su zaokupljale njegove prethodnike; uvid u njih i njihovu sudbinu mora ga iz nedorečenosti svekolike istorije estetike dovesti pred pitanje svih pitanja: *ako svet jeste, šta je u njemu umetnost i njeno delo?*

Ne možemo ostati dugo u ravnodušnosti pred činjenicom, da ako već sam *svet* jeste nerazrešiv ontološki i metafizički problem, koliko je nedokučivo pitanje egzistentnosti umetničkih tvorevina, a posebno, šta se tek uopšte može reći o svetu objekata kao svetu u svetu umetnosti. Mnogi estetičari nastoje da za temu svog istraživanja biraju odavno neproblematične probleme i tako "razrešavaju" odavno poznata rešenja. Vrednost izazova da se bude pred onim nepojamnim, nerazumljivim a sveprisutnim, morala bi biti veća od svakog drugog uloga u igri, veća od sujete i svake filozofske samouverenosti.

Ali, igru mogu dobiti samo najbolji u njoj i upravo zato, onom kome je mišljenje umetnosti pretpostavka mišljenja svakog mišljenja, pre odgovora na pitanje umetnosti mora se odgovoriti na pitanje o pitanju – na pitanje o smislu, svrsi i domašaju same estetike.

Da bismo se uopšte približili biti umetnosti, neophodno je da prethodno postanemo svesni smisla njenog predmeta, a tome nas može dovesti upravo tematizovanje pitanja same estetike; ovo se može učiniti i na prividno školski način, na način koji

dozvoljava, a delom i zahteva, krajnje pojednostavljivanje u izlaganju, ali i ostajanje u vlasti same stvari filozofije, u ovom posebnom slučaju - estetike. Pitanje *čemu estetika danas* jeste i prvo, i neophodno, mada u isto vreme i začudno, posebno, ako se znaju rezultati do kojih je ova filozofska disciplina dospela u poslednjih dva i po stoleća svog postojanja.

Međutim, već sâm način na koji se formuliše ovo pitanje, u onima koji se po prvi put susreću s estetičkom problematikom, probudiće sumnjičavost i blago podozrenje. Mnogi će, ponajpre oni nedovoljno u to upućeni, ali spremni da sude i daju svoju ocenu, ustvrditi kako tu, verovatno, od samog početka, postoji neka skrivena teškoća, neka nesavladana prepreka, jer, zašto bi se, i pre početka izlaganja o umetnosti, postavljalo pitanje opravdanosti estetike, kao najpozvanije filozofske discipline, pozvane da kaže sve ono bitno, presudno i odlučujuće o stvari umetnosti.

Nađu li se tu možda i neki drugi, možda malo više upućeni u stvar filozofije, kao i sporove koji su se vodili oko predmeta i smisla njenog postojanja, oni će, u ovom pitanju, odmah videti samo parafrazu pitanja koje beše veoma popularno pedesetih i šezdesetih godina XX stoleća, u vreme kada je svaki od filozofa koji je iole držao do sebe, a hteo biti u središtu filozofskih zbivanja, napisao neki rad⁵ na temu: *čemu filozofija?*

⁵Adorno, Th.: *Wozu noch Philosophie*, in: *Was ist Philosophie?* Neuere Texte zu ihrem Selbstverständnis / hrsg. und eingeleitet von Kurt Salamun. - 2. erw. Aufl. - Tübingen: Mohr, 1986, S. 172-184.

Ako se na ovaj način još uvek ne otkrivaju putevi ka razrešenju problema, koji u vazduhu sve vreme lebdi i kao mora pritiska one koji bi hteli da se ide dalje, dalje, bilo kuda, samo da se izađe iz tog stanja koje čovek ima kad zna da je nad njim nebo zatvoreno, onda to potvrđuje, da je ovde reč o jednoj nespornoj filozofskoj disciplini, budući da je samo filozofiji svojstveno postavljanje pitanja svakog smisla, pa tako i smisla sopstvenog postojanja; ali, da i sama filozofija danas stoji pred najvećim teškoćama, pred najvećim izazovima, za kakve se nije znalo tokom čitave njene viševjekovne istorije, jednako je nesporno, koliko i sve glasnije osporavanje prava filozofiji da ostane u temelju znanja i bude poslednji princip ljudskog mišljenja i delanja.

Ako znamo da je estetika kao filozofska disciplina, nastala tek u novo doba, sredinom XVIII stoleća, u vreme kad se, s jedne strane, sve glasnije počela osporavati univerzalnost logike, dok je, s druge strane, sve više narastala svest o značaju čulnosti kao jednakovrednom izvoru saznanja i načinu doživljavanja sveta, naspram logike, ako znamo da je estetika nastala u času kad je velika teorija lepog uveliko izgubila svoj sjaj i kad je lepota definitivno prestala da bude tema dana – tada mora biti jasno: estetika nije nastala da bi pravdala ili opravdavala lepo (boreći se za njegov status u sistemu estetičkih kategorija), već da bi pružila teorijske temelje tezi o mogućnosti ljudskog stvaralaštva. U tome je i osnovni razlog što je, već od samih početaka, estetika bila negovana kao filozofija umetnosti i umetničke prakse.

Za razliku od Kanta, koji je u umetničkoj problematici video spasonosno rešenje da svoj sistem izvede iz, naizgled nerešivog, antinomičnog položaja, pa se estetičkom problematikom bavio isključivo iz nužnosti dovršenja sistema, kasniji estetičari bili su sve otvoreniji prema umetničkoj problematici, i refleksija umetnosti postala je bitni način, na koji se iz jedne dotad zanemarene sfere, kakva je umetnost, može dospeti u središte filozofske problematike, u ravan postavljanja pitanja prirode stvaranja i pitanja najvišeg bivstvujućeg.

Svet umetnosti, svojom labavom, disipativnom strukturom, ne samo da odražava svet realnih stvari, već sve više postaje jedini svet koji se svojom bezalternativnošću pokazuje kao i jedini mogući.

Obraćanje umetnosti pokazalo se neophodnim na putu rešavanja osnovnih problema na kojima se našla savremena metafizika. Svi pokušaji osporavanja metodskog puta (koji, od činjenice postojanja umetničkog dela, preko pitanja kako je ono moguće, vodi najvišim izazovima savremene kosmologije), danas definitivno blede i gube se u šipražju čije se korenje hrani kako razlaganjem zaboravljenog smisla estetičkih kategorija, tako i simuliranjem *novog*, građenjem besmislenih *-izama* na stranputicama postmoderne.

Sve se jasnije pokazuje da čak i vekovima vladajuće fundamentalne naučne discipline, kakve su matematika ili fizika, danas u sve većoj meri postaju

grane estetike⁶, pre svega usled nemogućnosti da nedvosmisleno dokažu svoje temeljne pretpostavke.

Sa teorijom super struna koja omogućuje svu eleganciju u tumačenju vasiona, lepota kosmosa se počinje ponovo misliti koliko matematički toliko i čulno; naučnici se sve više približavaju umetnicima i svet umetnosti postaje model tumačenja univerzuma. Duboko je u pravu Brajan Grin (Brian Greene) kad kaže kako "fizičari daleko više liče na kompozitore-avangardiste koji nastoje da prevaziđu postojeća pravila i da prošire granice dozvoljenog u traženju rešenja zadatka, a da matematičari više liče na klasične kompozitore, okovane veoma strogim okvirima čvrstih shema nesprennih da učine korak napred sve dotle dok prethodni koraci ne budu zasnovani s potpunom strogošću"⁷. Ali, ne treba gubiti iz vida da sigurni oslonac savremena nauka više nema. U jednakoj su situaciji i fizičari i matematičari; bez obzira na svu svoju radikalnost, prinuđeni su da izađu iz svog atara i pogledaju na ono što se oko njih zbiva, jer, sve računice još uvek ne uspeavaju opovrgnuti činjenicu života.

U takvoj situaciji estetika, kao filozofija umetnosti, ali i filozofija njenog temelja, pa time i same prirode, dobija svoj novi život, postaje sve značajnija i aktuelnija. Estetika stupa u isti red sa

⁶ O tome videti u mojoj knjizi: Uzelać, M.: *Postklasična estetika*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac 2004.

⁷ Грин Б. Элегантная Вселенная. Суперструны, скрытые размерности и поиски окончательной теории: Пер. с англ./ Общ. ред. В.О. Малышенко. - М.: Едиториал УРСС, 2004. - с. 179.

drugim fundamentalnim disciplinama: jednima pruža metodske modele, drugima nadu da i iz bezizlaza postoji izlaz.

Do grla smo zatrpani mnoštvom nepotrebnih i beznačajnih stvari; dok nam se, na krajnje bezobziran način, zadacima prepunim besmisla, otima sloboda i naše slobodno vreme, nije ni čudo što smo zaglušeni vapajima i molbama da se ukaže na put iz sveta nebitnog, kojim smo okruženi i čvrsto zarobljeni, u svet onog visokog, vrednog i svetlosnog; smoždeni smo pod teretom besmisla koji nam se hoće nametnuti kao poslednji smisao; živimo, shvatajući da je sama činjenica mogućnosti življenja danas – najveće čudo, čudo nad čudima, i sve više verujemo kako je večernja izmaglica po kojoj tumaramo – za nas jedina moguća svetlost.

2. Nagoveštaj odgovora

Upravo zato, estetika, samim svojim postojanjem ostaje jedno veliko, neobjašnjivo čudo: ona postoji, a da se ne zna ni zašto, ni u ime čega, postoji, a da se ne zna ni dokle, ni radi čega. Jednako je osporavaju i znalci i neznalice. Nad njom se izruguju svi koji su se opismenili na večernjim kursevima da bi potom pravili zakone o obrazovanju. Na estetiku najviše izlivaju posledice svog lošeg raspoloženja upravo oni koji o njoj ne znaju apsolutno ništa. Čudo je i to da estetika uopšte i postoji u jednom ovako spram nje neprijateljski uređenom svetu.

Pa ipak, mada nimalo slučajno, estetiku više nagrizi strepnja, nego vreme, više je ugrožava opasnost nesporazuma, nego problemska strana prirode njenog predmeta. A samo je po sebi razumljivo da sferi kulture kao izraza duha, najveća opasnost preti od nedobronamernosti neobrazovanih koji su se u pravo vreme našli na pogrešnom mestu.

Postoje trenuci u kojima se susrećemo sa svojom nesigurnošću i strepimo da li smo nešto na pravi način razumeli; postoje i trenuci kad shvatamo da nečeg ipak ima čak i u onim stvarima kraj kojih smo često prolazili, a da ih ni na trenutak nismo malo bolje zagledali; postoji i vreme koje je pred nama, a u kome će se možda videti i ono što je ranijim epohama ostalo skriveno.

Odnos skrivenosti i neskrivenosti nije jednoznačan; viđenje je svima dato, ali nejednako. Ono što vidimo, često zapravo ne vidimo, a ono neviđeno, ono što osećamo, čuvamo kao najdublje iskustvo. Upravo u tome i jeste tajna umetnosti, tajna da se kaže neiskazivo, da se vidi nevidljivo, da se svetlost istinskom svetlošću rasvetli.

Umetnost jeste ključ i jeste mera prodora duha u prirodu stvari. Ona je pre svega i iznad svega. Estetika je tu da ukaže na neke od puteva kojima se pristupa fenomenu umetničkog. Umetničko nije nešto što bi bilo jednom zadano, a onda nepromenjeno trajalo kao takvo. *Umetničko* je život same stvari, poslednji smisao onog što je sebe, možda neoprezno, nepovratno izgubilo.

Umetnost jeste spas, materijalizovana poruka vapijućeg u pustinji, upućena onima koji se njegovom žrtvom iskupljuju; ona je zemna slika večnog izvora, potvrda da zaludnog hoda nema ako je ono prvo uvek i poslednje. Zato, današnji zadatak estetike bio bi u tome da sabere rasute čestice znanja, da ih blago struktuiru i održavaju u stanju najviše moguće slobode, a u očekivanju zadatka koji tek će se postaviti a glasi: usaglašavanje sopstvene slike sa disipativnim svetom jedne nove, a moguće i nužne umetnosti.